

OSMANLI'DA BİR YEREL YÖNETİM ÖRNEĞİ: ALAŞEHİR KAZASI (1878-1908)

Yrd.Doç.Dr.Muzaffer TEPEKAYA

Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi. muzaffer.tepekaya@bayar.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Tanzimat döneminde idarî alanda başlayan yenileşmelerin Alaşehir örneğinde uygulaması ele alınmıştır. Alaşehir Kazası, ulaşım kolaylığı sebebiyle 1867'de Saruhan (Manisa) sancağına bağlanmıştır. Alaşehir Kazasının bu idarî statüsü Osmanlı İmparatorluğu dağılıncaya kadar devam etmiştir. Kazanın mülki amiri kaymakam olmuştur. Kaymakamın başkanlık yaptığı Kaza İdare Meclisi, en önemli danışma, karar, icra ve denetleme organı olarak görev yapmıştır. 1877 yılında yürürlüğe giren Vilayetler Belediye Kanunu ile Alaşehir Belediye teşkilatlanması sağlanmıştır. Alaşehir Belediye Meclisi, başkan ve seçilen beş üyeden oluşurdu. Belediye meclisi haftada iki gün üyelerinin üçte birinin hazır bulunmasıyla toplanırdı. Üyeler arasında Müslüman olmayanlar da vardı. Üyeler iki yılda bir seçimle göreve gelirlerdi

Tanzimat dönemi yenileşmelerinden biri de hukuk alanında olmuştur. Kazalarda Şer'i Mahkemeler yerine Nizamiye Mahkemeleri ve ticarî uyuşmazlıklara bakan Ticaret Mahkemeleri kurulmuştur. 1878-1908 yılları arası, Alaşehir Kazasında Tanzimat dönemi yenileşmelerinin yerel yönetim alanında bir uygulama örneği olmuştur.

Anahtar sözcükler: Osmanlı, Alaşehir, Yerel yönetim.

AN EXAMPLE OF LOCAL ADMINISTRATION IN THE OTTOMAN EMPIRE /STATE KAZA OF ALAŞEHİR (1878-1908)

ABSTRACT

This study attempts to demonstrate the application of administrative reforms in Alaşehir during the Tanzimat era. In 1867 due to its proximity Kaza of Alaşehir was included into Saruhan (Manisa) sandjak. The administrative status of Kaza of Alaşehir continued up until the end of the Ottoman Empire. The administrative head of the Kaza was kaymakam. Kaza administrative council led by kaymakam functioned as the most important conciliatory, decisive, executive and controlling organ. With the Law of Municipality of States issued in 1877 Alaşehir Municipality was organized. Alaşehir Municipal Council consisted of a president and five selected members. The Council met twice a week with one-third of its members. There were non-Muslims among its members. Members were selected for two years.

One of the Tanzimat reforms took place in law. Nizamiye courts and trade /commerce courts that dealt with commercial disagreements or problems replaced Şer'i courts in kazas. Between the years of 1878 and 1908, Kaza of Alaşehir serves as an important example of the application local administrative reforms in Tanzimat era.

Key Words: Ottoman, Alaşehir, Local Administration.

GİRİŞ

ALAŞEHİR TARİHİ

Türkler tarafından fethine kadar Philadelphia adını taşıyan şehri, milattan önce II. yüzyılda Bergama Kralı Attalos Philadelphos kurmuştur. Alaşehir, Gediz vadisinin doğu ucunda, Ege kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan yollara hakim bir kale-şehir olarak gelişme göstermiş ve "Lidya bölgesinin anahtarı" olarak vasıflandırılmıştır. Philadelphia, Romalılar döneminde M.S. 40 yıllarında Hıristiyanlığı kabul etmiştir. (Atalay-Karakuyu, 2001:161) Roma İmparatorluğu zamanında Anadolu'da Hıristiyanlığın belli başlı yayılma alanlarından biri haline gelmiş, ara sıra uğradığı depremlerle yıkılmasına rağmen Doğu Roma İmparatorluğu devrinde de önemli bir yerleşim yeri olma özelliğini korumuştur.(Yınanç, 1989:292) Romalılar döneminde Hıristiyan inancına göre kursal bir yer olan Alaşehir, Fener Patrikhanesinin de değer verdiği bir merkezdi. Yuhanna İncilinde, Tanrının Filedefiya'ya melek gönderdiği bildirilmektedir. (Kitab-ı Mukaddes, Vahiy, 3.bab/7-13) VII. yüzyıldan X. yüzyılın ortalarına kadar süren Müslüman Arapların akınları sırasında zaman zaman onların hücumlarına hedef olmuşsa da ele geçirilememiştir.

Alaşehir 1076'da Anadolu'ya giren Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından bölgedeki diğer şehirlerle birlikte fethedilmiş ve birkaç defa el değiştirdikten sonra 1098'de I. Haçlı Seferi sırasında Doğu Roma İmparatorluğu hakimiyetine geçmiştir. Türk akınlarına karşı Batı Anadolu'nun en müstahkem mevki haline getirilen şehir, Doğu Roma İmparatorluğu ordusunun önemli bir hareket üssü yapılmıştır. (Yınanç, 1989:291) Nitekim İbn Bibî, Alaşehir adıyla andığı Philadelphia'yı Rum ülkesinin en azametli şehri olarak belirtmektedir. (Yınanç, 1989:292) 1211 yılında Doğu Roma İmparatoru Laskaris ile Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhusrev arasında geçen ve sultanın ölümüyle sonuçlanan savaş, Alaşehir yakınlarında olmuştur. (Turan, 1971:287-291) Yine 1255'te, İznik imparatoru II.Laskaris ile II.İzzeddin Keykavus ittifak antlaşmalarını burada yapmışlardır.(Emecen, 1989:342) Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanmasından sonra Batı Anadolu'nun en kuvvetli beyliği haline gelen Germiyanogulları, Alaşehir'i kuşatma altına almış; ancak Katalanlar'ın imdada yetişmesi üzerine kuşatmayı kaldırmışlardır. Fakat bu defa şehre yardım için gelen Katalanlar, kaleye girerek her tarafı yağmalamışlardır. Onların geri çekilmesinden sonra şehir, Germiyanogulları tarafından yeniden kuşatılmış ve haraca bağlanmıştır. 1324'te tekrar Germiyan hücumuna uğramış; ancak II. Andronik şehrin imdadına yetişmiştir. Şehir, bundan kısa bir süre sonra da Aydınoğulları'nın himayesine girmiştir.(Uzunçarşılı, 1988:42,43,104,106) Böylece 1391'de Yıldırım Bayezid tarafından fethedilinceye kadar, Batı Anadolu'da Türklerin eline geçmeyen tek Doğu Roma şehri olarak varlığını korumuştur.(Aşıkpaşazâde, 1932:65 - Uzunçarşılı, 1982:70) 1402'de Timur'un istilasına uğramış, onun çekilmesinden sonra İzmir Beyi Aydınoğlu Cüneyt

Bey'in eline geçmiştir. Nihayet II. Murat tarafından kesin olarak Osman hakimiyetine alınmıştır.(Darkot, 1965:292)

Daha Yıldırım Bayezid tarafından ilk fethedildiği sırada imar hareketlerine sahn olan şehirde bir cami ve medrese inşa edilmiş; şehirden elde edilen vergi gelirler de bu eserlere ve Bursa'daki imaretine vakfedilmiştir. XVI. yüzyıl başlarına ait bir tahrir defterine göre, tamamı Yıldırım Bayezid Vakfına bağlı bulunan Alaşehir, dokuzu Müslüman, altısı gayr-i müslim olmak üzere 15 mahalleden ibaret olan gelişmiş bir kasabaydı. Bu tarihlerde toplam 4000'e ulaşan nüfusun 3200 kadarını Müslümanlar teşkil ediyordu. Şehir halkının tamamı Yıldırım Bayezid raiyyeti olup avârz vergilerinden muaftı.(Emecen, 1989:343)

Alaşehir, XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar nüfus bakımından ve ekonomik yönden gelişmesini sürdürmüştür. Özellikle İzmir-Kasaba demiryolunun 1875'te (BOA, İ.DH:700/48960) buraya ulaşması, bu gelişmeyi daha da hızlandırmıştır.

Alaşehir, Osmanlı hakimiyetine girince Aydın sancağına bağlı bir kaza haline getirildi. Alaşehir Kazası Fatih devrinde idarî bakımdan İnegöl (bugünkü Sarıgöl) ve Sart nahiyelerini de içine almakta iken XVI. yüzyılda Sart, ayrı bir kaza olarak teşkilatlandırıldı. Aydın Sancağı 1811'de oluşturulan eyalete merkez yapıldı ve Saruhan, Menteşe, İzmir sancakları ona bağlandı. 1850 yılında Halil Rıfat Paşa'nın Aydın Valisi olduğu dönemde (Öztuna, 1996:1124) vilayet merkezinin Aydın'dan İzmir'e alındığı görülmektedir. (BOA, İ.HR:73/3560) Merkez, İzmir'e alınmasına rağmen vilayetin adı değişmedi, Aydın olarak kaldı. Bu dönemde Alaşehir'in yetmiş altı köyü, on iki de mezrası bulunuyordu.(Emecen, 1989:343)

1864 (H.1281) yılında çıkarılan "*Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi*" ile Osmanlı Devletinde "eyaletler" kaldırıldı ve "*Vilayet*" sistemine geçildi. (Düster, 1289a:608-613) Bu nizamnameye göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun idarî yapısında bu tarihe kadar devam etmiş olan eyalet ve sancak sistemi yerine yenileri kabul edildi. Buna göre, Osmanlı idarî yapısının en büyüğüne vilayet adı verildi. Vilayet, sancaklara; sancaklar, kazalara; kazalar, nahiye ve kariyelere bölündü. (Karal, 1983a:153)

Yine bu nizamnameye göre vilayet yönetimi valilere, sancak yönetimi mutasarrıflara, kaza yönetimleri de kaymakamlara bırakıldı.(Çadırcı, 1997:252) Böylece Osmanlı idarî yapısında yeni bir dönem başladı ve imparatorluğun sonuna kadar devam etti.(Shaw, 1983:123) 1864 Nizamnamesi gereğince Aydın Vilayeti 1867'de Aydın, İzmir, Saruhan, Denizli ve Muğla sancaklarından oluşturuldu. (Baykara, 1998:130) Alaşehir Kazası, ulaşım kolaylığı sebebiyle 1867'de Saruhan (Manisa) sancağına bağlandı. (Emecen, 2006:13-Atalay,2001:159-160) Alaşehir Kazasının bu idarî statüsü Osmanlı İmparatorluğu dağılıncaya kadar devam etti.

I. YÖNETİM

A.Kazanın İdarî Yapısı

Kazâ, ticarî ve kültürel üstünlüğü ile çevrenin merkezi olmuş bir kasaba veya şehir ile bunun çevresinde oluşmuş nahiyeler ve köylerin teşkil ettiği idarî bir birliktir. (Ünal, 1999:118) Tanzimat'tan sonra "Kaza", sancaktan sonra gelen bir idarî birim adı olmuş ve günümüze kadar bu niteliğini korumuştur. Ancak adli bir birim olan "Kaza" ile Tanzimat'tan sonra oluşturulan idarî kazayı birbirine karıştırmamak gerekir. Zira Osmanlı Devleti'nde "Ehl-i şer" denilen kadı ve mahkeme görevlilerinin yerleştikleri, görev yaptıkları, mahkemenin kurulduğu yer de "Kaza" diye adlandırılmaktadır. (Çadırcı, 1997:79)

Tanzimat prensiplerini taşrada uygulayabilecek kişilerin yetiştirilmesi için Mekteb-i Mülkiye kurulmasına karar verildi. Mekteb-i Mülkiye'nin önce 9 Aralık 1858'de kuruluş nizamnamesi yayınlandı.(BOA, İ.MVL:411/17887) Sonra da iki yıllık ilk sivil yükseköğretim kurumu olarak 18 Ocak 1859 tarihinde açıldı.(Akyüz, 1994:148-Özkaya, 2002:84) Mülkiyede tarih, coğrafya, hesap, ekonomi politik, yeni düzenlemeler ve Osmanlı antlaşmaları derslerini okuyup mezun olanlar kaymakam veya müdür olarak tayin edildi. Okul 1867'de Umumi Devletler Hukuku, Usûl-ı defterî ve Muhasebe, Fransızca dersleri konularak 4 yıla çıkartıldı. (Akyüz, 1994:149)

1864 Vilâyet Nizamnamesinden itibaren sancak yönetimi kaymakamdan alınıp mutasarrıfa bırakıldı. (Düstur 1/1,1289:608) Bundan sonra kaymakam kazanın mülki amiri oldu ve genellikle Mekteb-i Mülkiye mezunları arasından seçildi. Aynı nizamnamede birkaç köyün birleşmesinden nahiyeler teşkil edildi. Buraların idaresi nahiyeler müdürlerine verildi. Nahiyeler müdürünün başkanlığında oluşturulan mecliste alınan kararların kaza kaymakamının onayından sonra yürürlüğe girmesi esası getirildi.(Düstur 1/1,1289:608)

Kaymakamlar Dahiliye Nezaretine bağlı olup, atanma ve diğer özlük işleri de burası tarafından yapılıyordu. II.Abdülhamid döneminde Alaşehir'de görev yapan kaymakamlar şunlardır:

Tablo 1: Alaşehir’de görev yapan kaymakamlar

Kaymakam	Görev Tarihi
Mustafa Lütfi Efendi	1878-1879
Hüseyin Avni Efendi (Vekil)	1880
Mehmet Sadık Bey.	1881-1884
Beşir Bey	1885
Ali Rıza Efendi	1886-1888
Hüseyin Bey	1889-1890
Hasan Hüsnü Bey	1891
Mehmed Said Bey	1892-1896
Tahir Bey	1897-1901
Hasan Hulusi Bey	1902-1905
Rasih Bey	1906-1907
Ferudun Bey	1908

Kaynak: BOA, İrade.Dahiliye, 781/63502; 941/74483; 053/82680;1266/99588;
BOA, İrade Dahiliye, Mektûbî Kalemi, 1562/7; 1577/44;
Aydın Vilayet Salnameleri, 1296-1326.

II.Abdülhamid dönemi boyunca Alaşehir Kazasında bulunan idareciler şunlardır: Kaymakam, Kadı ya da Naib, Müftü, İnegöl Nahiye Müdürü, Müderris, Evkaf Vekili, Rum Metropolidi, Tahrirat Katibi, Tapu Katibi, Zabıta Müdürü, Telgraf Müdürü, Mal Müdürü, Sandık Emini, Mekteb-i Rüştüye Müdürü, Mekteb-i İbtidaiye Müdürü.

B. Kaza İdare Meclisi

Kaymakamın başkanlık yaptığı Kaza İdare Meclisi, en önemli danışma, karar, icra ve denetleme organıdır. Bu meclis, idari davaların görülmesi, kaza gelir giderinin incelenmesi, mirî malların yönetim ve korunması, sağlık tedbirlerinin alınması, belediye tesislerinin yapım ve onarımı, köy yollarının yapımı, vergi itirazlarının görüşülmesi ve ihalelerin denetlenmesi gibi görevleri yerine getirirlerdi.(Ortaylı,1985:77-78)

1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamesine göre Kaza İdare Meclisi, kaymakamın başkanlığında; mal müdürü, tahrirat katibi, naib, müftü ve gayr-i müslim cemaatin ruhani reisleri gibi tabii üyeler ve ikisi Müslim ikisi de gayr-i müslim dört seçilmiş üyeden oluşmaktaydı. (Düstur 1/1,1289:614) Kaza idare meclislerine halkı temsil etmek üzere dört üyenin seçilmesi şöyle yapılmakta idi. Kaymakam, naib, müftü ve Müslüman halkın dinî önderinden oluşan bir seçim meclisi oluşturuluyordu. Kaza ileri gelenlerinin oluşturduğu bu meclise, “Kaza Tefrik Meclisi” deniliyordu. Kaza Tefrik Meclisi, belirlediği adayları köy ihtiyar meclislerine gönderir, onların seçtikleri, yeniden Kaza Tefrik Meclisi’ne gelirdi. Meclis, iki misli adayı seçip kaymakama sunardı. Kaymakam da bu adayları mutasarrıfa ileterek, asil üyelerin seçilmesini sağlardı.(Çadırcı, 1997:260-261)

Ülke genelinde Kaza İdare Meclisi'nin "ikisi Müslim ikisi de gayr-i müslim dört seçilmiş üyeden oluşur" hükmüne çoğunlukla uyulmamıştır. (Ortaylı, 1985:77)

Ancak inceleme yaptığımız dönem boyunca Alaşehir Kazasında, Kaza İdare Meclislerine tabii üyelerle birlikte seçilmiş üyelerin de katıldığını görüyoruz. Nitekim 1883 tarihinden başlayarak 1908 yılına kadar oluşan bütün Alaşehir Kaza Meclislerine kaymakam, tabii üyeler ve seçilmiş üyeler girmişlerdir.(Aydın, 1300:187-Aydın, 1326:608) Nitekim 1883 yılı İdare Meclisi şöyle oluşmuştur: Reis: Kaymakam Bey; seçilmiş üyeler: Metropolit Vekili İrakli Efendi; Ahmet Efendi, Süleyman Efendi, Küçük İrakli Efendi; tabii üyeler: Naib, Müftü, Mal Müdürü, Tahrirat Katibi.(Aydın, 1300:187) Bu anlamda Alaşehir'de halkın yönetime katıldığını söylemek mümkündür.

1896'da Alaşehir Kazasının yıllık; emlak vergisi, temettu, bedel askerî, a'sâr, ağnam rusûmu,orman ve maden hasılatı, emlak ve tapu hâsılatı, mahkeme harçları, rusûm ve hâsılat-ı müteferrika, maarif hisse-i ianesi ve menafii hisse-i ianesi kalemlerinden toplam 2.023.140 Kuruş geliri vardı. (Aydın, 1316:404) 1902 yılında bu rakam 2.300.948 Kuruşa yükselmiştir.

C. BELEDİYE TEŞKİLATI

Osmanlı Devleti, idarî ve şer'î teşkilatında kendisinden evvel gelen Türk ve İslam devletlerini örnek aldığı için (Köprülü, 1981:173-176) ihtisab teşkilatında da onlara uymuştur. Osmanlı ülkesinde kadı tayin edilen her yerde ihtisab teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilatın vazifelerini yerine getirmek üzere muhtesip, ihtisab ağası veya ihtisab emini adını alan görevli tayin edilmiştir.(Cin-Akgündüz, 1995:288) İhtisab ağası o günkü şartlarda bütün belediye işlerini yürütmekteydi. Daha çok İhtisab Ağalığı adıyla bilinen bu müessese, 1826 tarihli İhtisab Ağalığı Nizamnamesi ile ihtisab nezareti haline getirilmiştir. İhtisab ağası da ihtisab nazırı olmuş ve doğrudan sadrazama bağlamıştır. Bu nizamname, belediye işlerini düzene koymuş ve peyderpey bütün vilâyetlerde uygulanmıştır. (Ergin,1922:335-358) 1845'de Polis Teşkilatı ve 1846'da Zabtiye Müşiriyeti kurulunca ihtisab nezaretinin bir kısım görev ve yetkileri, yeni kurulan bu kurumlara devredilmiş ve ihtisab nezareti sadece narh ve esnaf muamelelerine bakan bir idarî birim haline getirilmiştir.(Ortaylı, 1985:117)

Tanzimat ile birlikte gerçek belediye yönetiminin kurulması süreci başlamıştır. Tanzimat reformlarını tamamlamak ve yaygınlaştırmak için 25 Eylül 1854'de Meclis-i Âli-i Tanzimat adıyla yeni bir yasama meclisi kurulmuştur. (BOA, İ.MM:2/79-Saw, 1983:112) Bu meclis tarafından 16 Ağustos 1855 tarihinde İstanbul'da "*Şehremaneti unvanıyla bir memuriyet-i cedide yapılması ve icap edenlerden mürekkep Şehir Meclisi namıyla bir meclis dahi teşkil olunması*" sağlanmıştır.(Ortaylı, 1985:120-Çadircı, 1997:273-274) Böylece İhtisab Nezareti kaldırılmış, beledi işler *şehremanetine* devredilmiştir.

Şehremaneti teşkilatı isteneni veremeyince, 9 Mayıs 1856 tarihinde *İntizam-ı Şehir Komisyonu* kurulmuş ise de, bundan da beklenen netice elde edilememiştir. Ancak komisyon belediyeçilik konusunda Bab-ı Âlî'ye önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Bunun üzerine 1857 tarihinde şehremaneti teşkilatına yardım olmak üzere *Altmı Daire-i Belediye* adıyla bir müessese daha kuruldu. (Ortaylı, 1985:126-135) Bu idarî birim, daha ziyade bina ve kadastro işleriyle görevli kılınmıştır. *Altmı Daire-i Belediye*, gösterilen özel ilgi ve sağlanan olanaklarla bölgesinde, çağdaş belediye hizmetlerini başarı ile yerine getirmiştir. İstanbul'un diğer bölgelerinde de bu örneğe göre teşkilatlanma çalışmaları aralıksız sürdürülmüştür. (Çadırcı, 1997:274)

1867 yılında yeni bir değişikliğe daha gidilmiştir. Bu tarihteki değişikliğe göre şehir merkezi, şehremanetin kontrolünde olmak üzere, İstanbul'un değişik bölgelerinde 14 tane belediye idaresi daha kurulmuş ve bunlar şehremaneti meclisinin kararlarını icra etmişlerdir. 1876 yılında ise yeni anayasaya göre yeniden düzenlenen şehremaneti teşkilatında, belediye dairelerinin sayısı 20'ye çıkarılmıştır. Bu daireler, yarı müstakil hale getirilmiştir. (Ergin, 1922:1459-1507) 1877'de çıkarılan *Dersaadet Belediye Kanunu* ile yeni bir örgütlenmeye gidilerek belediyeçilik daha sistemli hâle getirilmiştir. Bu kanuna göre her kentin önemi ve nüfusuna göre 6 ila 12 kişilik bir belediye meclisi oluşacak ve her iki yılda bir üyelerinin yarısı seçimle işbaşına gelecekti. (Düstur 1/1, 1289:528; Ergin, 1922:1556)

İstanbul'da başlatılan belediyeçilik örneği diğer vilâyet, sancak ve kazalara da yayıldı. 1864 Vilâyet Nizamnamesi ve sonrasında çıkartılan 1871 İdare-i Umûmîye-i Vilâyet Nizamnamesi ile reform niteliğindeki bu düzenlemeler, taşrada da genişletilerek uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak belediye örgütlenmesi, imparatorluğun bütün vilâyetlerinde aynı anda oluşturulamamıştır.

Ülkenin diğer vilâyetlerinde belediye örgütlenmesi oldukça ağır ve aksak bir şekilde varla yok arasında yavaş yavaş karşımıza çıkmaktadır. Gerçi, 1864 Vilâyet Nizamnamesi'nin 4. maddesi, "*Her köy, bir belediye dairesi sayılır*" (Düstur 1/1, 1289:608) hükmünü taşımaktaydı; ancak bunun dışında kent ve kasabalarda belediye örgütlenmesine ilişkin hükmü kapsamıyordu. İstanbul'da olup bitenlerin etkisiyle bazı kent merkezlerinde de belediye teşkilatı kurma girişimleri üzerine hükümet, konuyu ele almak zorunda kalmıştır. "*Vilâyette Belediye Meclislerinin Suret-i Tertibi ve Memurların Vezâifi Umûmîyesi*" hakkında dokuz bentlik bir talimat ve ayrıca 25 Temmuz 1867'de "*Vilâyatta Devair-i Belediye Meclislerinin Vezâifi Umûmîyesi*" Hakkında" başlığı altında on altı bentlik bir talimatname çıkardı. (Düstur 1/II, 1298b:391-397) Böylece, İmparatorluğun diğer vilâyetlerinde uygulamanın nasıl olacağına dair kurallar belirlenmiş oldu. Bu talimatnameler, belediyelere bir özerklik vermekten çok, onların idari varlıklarını belirlemekte, kuruluş ve görevlerini sıralamaktadır. Buna göre, cadde, sokak, meydan tanzimi, kaldırım, su yolu, kanalizasyon yapım ve onarım işleri, belediyelere bırakılmıştır. Ayrıca, yoksullara yardımda bulunmak,

aydınlatma, pazar kurma, yangın önleyici tedbirler alma gibi hizmetler de belediyelere bırakılıyordu. Bu hizmetlerin görülmesi için gerekli para, şu gelir kaynaklarından sağlanacaktı: Hükümetin ayırdığı gelirler; yapı ruhsatiye harcı, emlak vergisi, yol-kaldırım inşa-tamir ücreti, eğlence resmi. Belediye hizmetlerinden yararlanan ev ve dükkan sahiplerinden alınacak vergiler; Tenvirat, tenzifat vergileri, para cezaları, kontrato, kaydiye ücreti, iane ve bağışlar. (Çadircı, 1997:275 - 277)

Osmanlı vilayet teşkilatını yeniden düzenleyen 1871 tarihli idare-i Umûmîye-i Vilâyet Nizamnamesi'nin bir faslı, bütünüyle şehir ve kasabalardaki Belediye Daire Meclislerine ayrılmıştı. (Düstur 1/1, 1289:628) Bu kurulların kuruluş, yetki ve çalışma biçimleri, ayrıntılarıyla yeniden belirlenmiştir. Bu düzenleme ile belediye örgütü, vilayet yönetimi içinde ayrı bir yer aldı. Nizamnamenin 111. maddesine göre, vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her kentte, bir belediye meclisi oluşturulacaktı.(Çadircı, 1997:276) Aynı şekilde 5 Ekim 1877'de de yürürlüğe giren Vilayetler Belediye Kanunu da her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulacağını belirtiyordu.(Ortaylı, 1985:170-171) Bu doğrultuda I. Meşrutiyet başlarında İstanbul dışındaki vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerde belediye teşkilatlanmalarının yaygınlaştığı görülmektedir.

Belediye meclislerinin görevleri, 1871 nizamnamesinin 124. maddesiyle şöyle belirlenmişti: İmar denetimi, yol ve kaldırım yapım ve onarımı, su yollarının bakımı, kentin düzen ve temizliğinin sağlanması, ulaşım araçlarının temini ve yangın tulumbaları bulundurma. Belediyenin koyduğu yasaklara uymayanlara para cezası verilebilecekti. (Düstur 1/1, 1289:629) Belediye meclislerini yönetim ve maliye işlerinden ötürü denetleyen organ, vilayet ve liva idare meclisleridir. Belediye meclisi, üç ayda bir kayıt ve hesaplarını liva idare meclisinin denetimine göndermekle yükümlü tutulmuştu. Belediye yönetimlerinin vilayet sistemi içinde bağımsızlığı veya özerkliği bu yüzden söz konusu değildi. (Çadircı, 1997:277)

Belediye meclisi haftada iki gün üyelerinin üçte birinin hazır bulunmasıyla toplanırdı. Alaşehir Belediye Meclisi, başkan ve seçilen beş üyeden oluşuyordu. (Aydın, 1296:118) Üyeler arasında Müslüman olmayanlar da vardı. Alaşehir Kazası 1878 yılı Belediye Meclisinde Vasili Efendi ve Nikolaki Efendi üye olarak bulunmaktaydılar. Üyeler iki yılda bir seçimle değişirlerdi. Ayrıca kaza belediye meclisinde bir katip, bir sandık emini, bir tabip ve bir de komiser bulunmaktaydı. 1908 yılında da kaza belediye meclis yapısı, statüsünü aynen korumuştur. (Aydın, 1326:610) Bütün üyelerin atanmaları, 113.maddeye göre hükümetçe onaylanmaktaydı. Üye seçilebilmek için gerekli şartlar, 1867 Talimatına göre daha ayrıntılı olarak belirlenmişti. Cinayetle mahkum olmamak, medeni haklara sahip olmak, zabıttadan ve memurlardan olmamak aranan şartlardı. Yaş haddi 25'e indirilmişti. Müteahhitlik yapanların üye olmaları ise yasaklanmıştı. (Çadircı, 1997:276-277)

5 Ekim 1877'de de yürürlüğe giren Vilayetler Belediye Kanunu, belediyelere eskisine göre bazı yeni görevler yükliyordu. Buna göre belediyelerden nüfus sayımı yapması ve nüfus kütükleri oluşturması, hijyen kontrolüyle ilgili tedbirler alması, sağır ve dilsiz okulu ile sanayi okulları açması isteniyordu. Bunun dışında belediyelere imar için istimlak yetkisi veriliyordu. (Ergin, 1339-1341:78-81) Bu görevlerin bir kısmını -nüfus sayımı ve emlak sayımı- belediyeler yerine getiremedi. Bunların merkezî hükümet organları tarafından yerine getirilmeye devam edildi. 1877 Vilayetler Belediye Kanunu, belediye başkanının seçimli üyelere oluşan meclis içinden hükümetçe tayin edileceği hükmünü getirmesinin yanında, ilginç ve önemli bir yenilik olarak da Belediye Meclisi üyelerinin Türkçe konuşmasını gerekli kılıyordu. (Ortaylı,1985:171-173)

Yenileşme döneminde oluşturulan Osmanlı modern belediyeciliğinin örneklerinden biri de Alaşehir belediyesidir. Özellikle I.Meşrutiyetle birlikte düzenli bir teşkilatlanma sürecine giren Alaşehir'in II.Abdülhamid dönemi belediye başkanları aşağıya çıkartılmıştır.

Tablo 2: Alaşehir'de Görev Yapan Belediye Başkanları

Belediye Başkanları	Görev Tarihleri
Mehmet Ağa	1878-1881
Hacı Mustafa Efendi.	1881-1884
Mehmet Sadık Efendi.	1884-1886
Hacı Bekir Efendi	1886-1888
Hacı Mustafa Efendi.	1889-1895
Eyüb Efendi.	1896-1899
Hacı Mustafa Efendi	1899-1902
Eyüb Efendi.	1902-1904
Hacı Ahmed Efendi	1904-1906
Ömer Efendi	1906-1908

Kaynak: Aydın Vilayet Salnameleri, 1296-1326.

Alaşehir belediyesinin gelirleri dönem içerisinde önemli artışlar göstermiştir. 1899 yılında 77.000 Kuruş iken, 1908 yılında 1.137.622 Kuruşa yükselmiştir. (Aydın, 1316:399-Aydın, 1326:610) Bu dönem içinde belediyeler, beledi kolluk, imar denetimi gibi geleneksel görevlerin yanında, kentlerin iktisadî hayatını düzenleyen, koruyucu ve yapıcı hizmetleri üstlenmişlerdir. Kentlerin ekonomik hayatının düzenlenmesinde, temizlikle ilgili hizmetlerin görülerek, yasakların uygulanmasında etkin olmuşlardır. Yol, kaldırım, su yolu, kanalizasyon gibi tesislerin yapımı ve onarımı bakımından ise varlık gösterememişlerdir. Bu işler genellikle hükümetin yardımı ile az çok yerine getirilmeye çalışılmıştır.(Çadırcı, 1997:278)

D. MAHKEMELER

a.Şer'iyye ve Nizamiye Mahkemeleri

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce hukukî, cezaî, ticarî ve diğer bütün davalara şer'iyye mahkemeleri bakardı. Tanzimat'tan sonra bu durum değişmeye başlamış ve fermanın gerektirdiği düzenleme ve değişikliklerden şer'iyye mahkemeleri de payını almıştır. 1859'da bütün şer'iyye mahkemeleri yeni bir yapıya kavuşturulmuştur. Konu ile ilgili çıkarılan Nizamnameyle bu mahkemelerin yetki ve vazifeleri kısmen sınırlandırılmıştır. 1867 tarihinde şer'iyye mahkemeleri dışında bir takım idarî ve adli mahkemeler kurulmuştur. 1870 tarihinde kurulan nizamiye mahkemeleri (Düstur 1/1,1289:328-342) 1871 tarihinden itibaren yurt çapında teşkilatlandırılmıştır. Bu yıllardan itibaren vakıf malları, haciz, vasiyet, vasi tayin ve azl-i miras gibi şer'i davalara şer'iyye mahkemeleri, bunun dışındaki konulara ise nizamiye mahkemeleri bakmaya başlamıştır. Nizamiye mahkemelerinin kurulması üzerine, şer'iyye mahkemeleri ve nizamiye mahkemelerinin görev alanlarının ayrılmasına dair 8 Mart 1888 tarihli "tezkire-i sâmiye", kadıların fiili görevlerini daraltmış ve çoğu davalar için, şer'iyye mahkemeleri yerine nizamiye mahkemelerini ikame eylemiştir.(Mardin,1993:45) Nizamiye Mahkemeleri de üç kısma ayrılmıştır. Bunlar; Bidayet Mahkemeleri, İstinaf Mahkemeleri ve Temyiz Mahkemeleri idi. (Düstur 1/1,1289:352-356) Davaların ilk görüldüğü mahkeme "Bidayet Mahkemeleri"dir. Bundan sonra "İstinaf ve Temyiz Mahkemeleri" gelmekteydi.

b.Ticaret Mahkemeleri

Tanzimat'tan önce bazı önemli ticarî uyuşmazlıklara "Defterdar" bakardı. Tanzimat'tan sonra ticarî uyuşmazlıklara Ticaret Mahkemelerinin bakması esası kabul edilmiştir. Yabancı uyruklu tüccarlardan da üye seçilmek üzere karma Ticaret Mahkemesi kurulmuştur. 1879 yılındaki yeni bir düzenleme ile bu mahkemeler, hukuk ve ceza mahkemeleri olarak ikiye ayrılmış ve Müdde-i Umûmilik (Savcılık) usulü getirilmiştir. (Cin-Akgündüz, 1995:283) 1876 yılına kadar Ticaret Nezaretine bağlı olan bu mahkemeler, bu yıldan sonra Adliye Nezaretine bağlanmıştır. 1879 yılındaki düzenlemeyle de Bidayet Mahkemelerinin bir dairesi haline gelmiştir. (Cin-Akgündüz, 1995:284)

1879 yılında Alaşehir Kazası Bidayet Mahkemesinde hukuk ve ceza dairelerinin yanında üçüncü daire olarak da Ticaret Mahkemesi bulunmaktadır. Bu davaların görülmesi sırasında şehrin ileri gelen tüccar ve esnafından belli sayıda kişi de bulunmakta ve bu heyet, Müslüman ve gayr-ı müslim şahıslardan oluşmaktadır.(Aydın, 1296:118)

Alaşehir Kazasında bu dönemde, naib'in reisliğini yaptığı Bidayet mahkemesi ve 1899 tarihinden itibaren de Ticaret Mahkemesi bulunmakta olup bunların üyelerinden biri veya daha fazlası gayr-ı müslimdir. (Aydın, 1316:398) Her iki mahkemeye de başlangıcından sonuna kadar naib başkanlık etmiştir.

Mahkemelerde ayrıca, Başkatip, Zabıt Kâtibi, Mübaşir, Mukavelat muharriri, İcra Memuru, Müstantik gibi görevliler de mevcuttur.(Aydın, 1303:119)

c.Kadı, Naib ve Müftü

Osmanlı hukuk sisteminde kadı, önemli bir yere sahiptir. Osmanlı kadısı, İslam devletleri içinde özgün bir yeri olan adliye ve mülkiye görevlisidir. (Ortaylı, 2001:69) Kadılar, davalara bakmanın yanında miras taksimi, velisi bulunmayan gençlerin evlendirilmesi, yetimlerin mallarının korunması, vakıf hesaplarının kontrolü, evlenme akdini icra, vasiyetlerin uygulanması gibi bütün şer'i ve hukukî işlerde de yetkiliydi. Bu görevleri yerine getiren kadılar, aynı zamanda buldukları idarî bölgede şehir ve kasabaların beledî hizmetlerini, bugünkü manada bir noter gibi vekaletname ve alım-satım işlerini de yürütürlerdi. (Halaçoğlu, 1995,124; Ünal, 1997:106)

Vilâyet merkezinde bulunan kadı, kendi adına davalara bakmak üzere kazalarda kadılar görevlendirirdi. Bunlara " vekil" anlamına gelen "naib" denirdi. Naibler kazanın şer'i işlerini kadı adına yürütürdü. (Akgündüz, 1988:68) Nahiyelerde ise naib vekili bulunmaktaydı. Alaşehir Kazasına bağlı bulunan İnegöl Nahiyesinde 1883 yılından itibaren naib vekilinin görev yaptığını kaynaklardan öğreniyoruz.(Aydın, 1300:189) Alaşehir Kazasında görev yapan naibler şunlardır:

Tablo 3 : Alaşehir Kazasında görev yapan naibler

Naibler	Görev Tarihleri
İbrahim Edhem Efendi	1878 -1880
Mehmet Said Efendi	1881
Naib Mehmet Efendi (Müderris)	1882
Ali Esad Efendi.	1883 – 1885
Mehmet Şefik Efendi	1886
Abdulaziz Efendi	1887 – 1890
Mehmet Tevfik Efendi	1891-1893
Mehmed Sun'ullah Efendi	1894
Mustafa Şükrü Efendi.	1895
Mustafa Pertev Efendi	1896 – 1898
Ali Müntezi Efendi	1899
Hayrettin Efendi	1900 – 1902
Mehmet Asım Efendi	1903 – 1905
Mehmet Ali Rıza Efendi	1906 – 1907
Muhtar Efendi	1908

Kaynak: Aydın Vilayet Salnameleri, 1296-1326.

Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlığa bağlı vilayet, sancak ve kazalarda din işleri ile ilgilenmek üzere "Müftü" unvanıyla memurlar istihdam olunmuştur. Çözümüne muhtaç olan dinî bir mesele hakkında cevap verme yetkisinde olan müftüler, isteyenlere fetva veren ve aynı zamanda ilmi ve idarî işlerle de meşgul olan ilmiye sınıfına mensup devlet memurlarıdır.(Pakalın, 1993:599-601)

E. ASKERİYE VE POLİS TEŞKİLATI

Devletin diğer kurumlarında olduğu gibi askeri teşkilatında da Tanzimat öncesi ve sonrasında değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır. İncelediğimiz dönemin başlarında klasik dönemin devamı olarak ülkenin ve devletin güvenliği Hassa, Anadolu, Rumeli, Arabistan Ordusu gibi isimleri taşıyan ordular tarafından sağlanmaktaydı. I. Meşrutiyetten sonra ise bu ordular; birinci ordu, ikinci ordu, üçüncü ordu gibi isimlerle yeniden düzenlenmiştir.

Alaşehir'de Üçüncü Ordu-yu Hümayun'un Aydın Fırkası'na bağlı kırk altıncı alayın üçüncü Redif Alaşehir taburu bulunmaktadır.(BOA, İ.AS:20/1314/Z-21) Bu askeri teşekkülün komutanının rütbesi binbaşidir. 1908 yılında Alaşehir üçüncü Redif Taburu komutanı Binbaşı Mustafa efendidir. (Aydın,1326:611)

Osmanlı Devleti'nde 1845 yılında Polis Teşkilatı, 1846 yılında da Zabtiye Müşiriyeti kurulmuş ve polis idaresi teşkilatlanması başlatılmıştır. Öncelikle vilayet ve sancaklarda şehir içi asayiş ve emniyeti sağlamakla görevli polis teşkilatlanmasına gidilmiştir. Daha sonra kazalarda polis teşkilatı kurulmuştur. Polis teşkilatı olmayan kazalarda asayiş, Zabıta İdaresi tarafından sağlanmıştır. 1908 yılında Alaşehir'de asayiş sağlayan Zabıta İdaresi'ne bağlı 1 polis komiseri, 1 polis memuru, 1 zabıta memuru, 3 jandarma süvarisi, 25 piyade jandarma eri bulunmaktaydı.(Aydın, 1326:611) Nahiyelerde ise Zabıta Memuru bulunuyordu.

F. KOMİSYONLAR VE DİĞER DAİRELER

a.Muhacirin Komisyonu

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kırım ve Kafkasya'dan muhacir akını başlamıştır. Bab-ı Âli Anadolu'nun hemen her bölgesine iskân edilmek üzere muhacir göndermiştir. Bu dönemde Alaşehir de muhacir iskân edilen bir yer olmuştur. Gönderilen muhacirlerin yerleştirilmesini ve onların bölgeye uyumunu sağlamak amacıyla Alaşehir Kazasında 1879-1883 yılları arasında faaliyet gösteren Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Komisyon bir başkan, beş üye ve bir katip üyeden oluşmuştur.(Aydın,1297:128-Aydın, 1300:193) Bu dönemde Saruhan Sancağı Alaşehir Kazası'nda 24 Eylül 1885'de Göbek adı verilen yerde 50 hane Kırım Muhaciri iskân edilerek, padişahın ismi ile Hamidiye adıyla bir köy kurulmuştur. (BOA, İ.DH:960/75970) Köy, bugün Göbekli adıyla bilinmektedir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile İstanbul, muhacir akınına maruz kalınca Sadaret, Muhacirin Komisyonundan muhacir iskanına elverişli yerlerin tespit edilmesi için Anadolu'ya hususî memurların gönderilmesi istenmiştir.(BOA, AD, Nr.1151/87-1) Bu memurlar çalışmalarının sonuçlarını bir raporla İstanbul'a bildirmişlerdir. Nitekim 1892 tarihli raporda muhacir iskanına elverişli boş araziler tespit edilmiştir. Bunlar arasında Aydın Vilayeti Saruhan Sancağı Alaşehir Kazası için 5.500 dönüm boş arazi bildirilmiştir. (BOA, YA-HUS:255/64)

b.Maarif komisyonu

Maarif Komisyonları ya da Maarif Meclisleri, Maarif Nezareti'nin vilayet, sancak ve kazadaki şubesi olarak faaliyet göstermişlerdir. Alaşehir Kazasında 1882-1890 yılları arasında Maarif Komisyonu, 1891-1895 yılları arasında Maarif Meclisi, 1896-1908 yılları arasında tekrar Maarif Komisyonu çalışmalarını sürdürmüştür.(Aydın, 1299-1326) Maarif Komisyonu ve Maarif Meclisi başkanlığını 1900 yılına kadar müftü yapmıştır. (Aydın, 1317:358) Bundan sonraki yıllarda eşraftan eğitilmiş insanlar yapmışlardır.

c.Nafia Komisyonu

Alaşehir Kazasının bayındırlık ve imar işlerini takip eden bir komisyondur. Personeli, çoğunlukla teknik elemanlardan oluşmuştur. Kazanın imar işlerinin görüşüldüğü Nafia Komisyonunun başkanlığını önceleri Belediye Başkanı yaptığı halde (Aydın,1299:192) daha sonraki yıllarda kaymakam üstlenmiştir. Komisyon bir başkan, üç ila altı arasında değişen üye ve bir katip üyeden oluşmaktaydı. (Aydın,1323:300)

II.Abdülhamid dönemi Alaşehir Kazasında bu komisyonlar dışında evkaf komisyonu, ticaret ve ziraat komisyonu, tahrir-i emlak komisyonu, menafi vekilleri sandığı, tedarik-i vesait-i nakliye-i komisyonu, tahsilat komisyonu gibi komisyonlar ve ayrıca Reji İdaresi, Nüfus İdaresi, Rüşumat İdaresi, Telgraf ve Posta İdaresi, Aşar İdaresi, Mal Kalemi gibi resmî daireler bulunmaktaydı. Bu komisyon ve daireler, isimlerinden de anlaşılacağı üzere kendileriyle ilgili işleri yürütmekteydiler

II. EĞİTİM ÖĞRETİM HİZMETLERİ

Osmanlı Devleti'nde medreselerde külliye halinde yüksek seviyede eğitim verilmekteydi. Fıkıh, Hadis, Tefsir gibi dinî ilimler ile matematik, geometri, astronomi gibi müspet ilimlere ait derslerin okutulduğu medreselerin masrafları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. Buralardan mezun olanlar ya ilmi müesseselerde müderris ya adli makamlarda kadı ya da idari makamlarda yöneticilik gibi görevler alırlardı. Medreselerin XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti, eğitim ve bilim alanında Avrupa'nın gerisine düşmüştür.(Halaçoğlu, 1995: 129-138) Alaşehir Kazasında da en eski eğitim müesseseleri medreselerdir. II. Abdülhamid döneminin başından

sonuna kadar Alaşehir Kazasında yeni açılan okullarla birlikte 18 adet medrese eğitim vermiştir.(Aydın,1316:404-Aydın,1320:324)

a. İptidâî Mektebler

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar Fatih devrinde kurulmuş olan sıbyan mektepleri ilk eğitim-öğretim alanında hizmet vermiştir. İlk tahsili vermek üzere kurulmuş olan bu okulda, beş-altı yaşlarındaki kız-erkek çocuklara Kur'an, ilmihâl, yazı, matematik, tarih ve coğrafya dersleri okutulurdu. Cami bitişiğinde tek odalı olan bu okullarda, İslam dinine göre kadın-erkek herkesin en az bilmesi gereken bilgiler öğretilir ve uygulanırdı. Tanzimat'tan sonra ıslah edilmeye çalışılan bu okullar, 1857 yılında Maârif-i Umûmiye Nezareti'nin kurulmasından (Akyıldız, 2003:273) sonra yerini "İptidâî Mektepleri"ne bırakmıştır.

Tanzimat dönemi ile birlikte ilk, orta ve yüksek derecede eğitim veren bazı okullar açılmıştır. Bu okullar: "ibtidâî mekteb", "rüşdiye", "idâdî" ve "sultanî" idi. 1869 yılında çıkarılan "Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi"yle yapılan düzenlemede; ilköğretim zorunlu hale getirilmiş, köy ve mahallelerde sıbyan mektebi, beşyüz haneli kasabalarda rüşdiye, bin haneli kasabalarda idâdî ve vilayet merkezlerinde sultanî açılması hükme bağlanmıştır.(Düstur, I/II:184-220) Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi "sıbyan mektebi" terimini kullanıyorsa da artık Maârif-i Umûmiye Nezareti'ne bağlı olanlara "iptidâî mekteb" denilmekteydi.

İptidâî mektebler ilkokul seviyesinde eğitim yapan kurumlardı. 1876 tarihli Kanun-i Esasi'de (Anayasa) ilköğretimin zorunlu hale getirilmesinin yer alması ile beraber iptidâî mektebler ülke çapında yaygınlaşmaya başlamıştır. 1900 yılında Alaşehir Kazası dâhilinde 43 iptidâî mektepte 1196 erkek 271 kız olmak üzere toplam 1467 Türk öğrenci eğitim görmekteydi. Ayrıca Alaşehir merkezde Rumlara ait kız iptidâî mektebinde 38, erkek iptidâî mektebinde de 377 olmak üzere toplam 415 öğrenci eğitim görmekteydi.(Aydın,1317:358)

b. Rüşdiye Mektebi

İlk kuruldukları zaman, sıbyan mekteplerinin daha iyi öğretim veren üst sınıfları gibi düşünülen rüşdiyeler, ilkokulla lise arası yani bugünkü ortaokul seviyesindeki bir okuldur. Tanzimat döneminde çok geçmeden genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline gelmiştir.(Unat, 1964:43) İlk erkek rüşdiyesi 1846 yılında Mekâtib-i Umûmiye Nazırlığı kurulduktan sonra açılmış ve daha sonra sayıları artmıştır. İlk kız rüşdiyesi 1859'da İstanbul'da "Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi" adıyla açılmış ve 1870'lerden itibaren taşrada önemli merkezlere yayılmıştır. Medreselerden farklı ve modern bir eğitim sistemi uygulamak amacıyla kurulan bu okullardan devlet işlerini görebilecek elemanlar yetişmiştir.(Ergin, 1977:384)

Alaşehir'de ilk rüşdiye mektebi 1882 yılında açılmıştır. Rüşdiyenin ilk hocaları Muallim-i evvel Ömer Hulusi Efendi, Sani Hüsnü Efendi ve Bevvab Abdülkadir

Efendi idi.(Aydın,1300:189) Alaşehir Kazasında II.Abdülhamid dönemi boyunca Türklere ait bir adet rüşdiye mektebi bulunmaktaydı. Alaşehir’de 1883-1884’de rüşdiye mektebinde 59 öğrenci, 1908-1909’da 61 öğrenci eğitim görüyordu. (Aydın,1300-1301:153) Bu dönemde ayrıca Alaşehir’de iki adet de çırak mektebi açılmıştır. Bunlara ilaveten kazada aynı dönemde Rumlara ait 23 öğrencisi olan bir erkek rüşdiye mektebi ile 37 öğrencisi olan rüştiye ve ibtidai Rum kız mektebi vardı.(Aydın, 1319:316-Aydın, 1326:611-614)

Alaşehir Kazasında II.Abdülhamid dönemi sonu itibariyle 18 medrese, 36 iptidaî erkek mektebi, 1 iptidaî kız mektebi, 2 çırak mektebi ve bir de rüşdiye mektebi bulunmaktaydı. Ayrıca Rumlara ait 1 iptidaî erkek mektebi, 1 rüşdiye mektebi ile 1 iptidaî ve rüşdiye kız mektebi bulunmaktaydı. Bu dönemde Alaşehir’de henüz idadî bulunmuyordu.

III. SOSYAL VE İKTİSADİ YAPI

A. NÜFUS YAPISI

Osmanlı Devleti’nde XVI.yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus ve arazi sayımı anlamına gelen “tahrîr” usûlü başlatılmıştı.(Akbayar, 1985:1238-1239) Osmanlılar fethettikleri yerleri tescil maksadıyla tayin olunan heyetler marifetiyle yazdırırlar ve bunlara dayanılarak arazi ve emlak kayıtlarını muntazam bir şekilde tuttururlardı. Arazi tahrirleri Osmanlılardan evvelki Türk-İslam devletlerinde de yapılmıştır.(Köprülü,1981:88-130) Osmanlılar ise bu tahrir şeklini mükemmel bir hale getirerek imparatorluk bünyesindeki geniş memleketlerde tatbik edip Osmanlı malî-idarî sisteminin esası haline getirmişlerdir.

Tahrir usûlünün XVI.yüzyılın sonuna kadar muntazam bir şekilde devam ettiği, XVII.yüzyıl ortalarından sonra çeşitli iç ve dış meseleler yüzünden yavaş yavaş terk olunduğu anlaşılmaktadır. Bunun yerini, yenileşme döneminde “Temettuat Tahrirleri” usûlünün aldığını görüyoruz. II. Mahmut döneminde başlayan ve Tanzimat dönemi ile devam eden arazi ve mülk yazımı temettuat defterlerine kaydedilmiştir.

Halkın malî gücüne münasip vergi tayin edilmesi amacına yönelik yapılan temettuat tahrir çalışmalarının ilki Hicri 1256 (1840) yılında muhassılların denetiminde yapılmıştır. Tahrir çalışmalarının bir an önce başlatılması için muhassılların görevlerini belirleyen talimat-ı seniyye hazırlanmıştır. Bu talimatın dördüncü maddesi, yapılacak tahriratla ilgilidir. Bu maddeye göre muhassıllar, *“her yerde herkesin bilâ-istisna isim ve şöhretini ve ne kadar emlak ve arazi ve hayvanâtı olduğu ve tüccar ve esnaf makûlesinden olanların ise bir senede ber-vech-i tahmin ne mikdar ticaret ve temettu’u olacağını bi’t-tedkik tahrir”* (Vefik,1330:59) edeceklerdir. Muhassıllar, sayımlara köylerden başlamışlar ve hazırladıkları defterlere her köy ve mahallenin isimleriyle beraber vergi miktarlarını da kaydetmişlerdir. Hazine-i maliyyece muhassıllık defterleri denilen

bu defterlerle beraber muhassıllar, sayım sonucunda İstanbul'a dönmüşlerdir. (Südü, 1307:79)

Ancak Tanzimat'ın getirdiği vergi ve malî alandaki diğer yeniliklerin başarıyla uygulanması muhassılların başarısına bağlı iken özel olarak seçilen ve çeşitli vazifeler ile görevlendirilen muhassılların başarılı olamaması sonucu 1842 yılında muhassıllıklar kaldırılmış ve tekrar iltizam sistemine dönülmüştür.(Şener, 1990:39-41;Çakır, 2001:47)

Tanzimat'ın ilanından sonra uygulanan çalışmalardan 1845 yılına kadar geçen zaman zarfında başarı elde edilememesi sonucu yeni çözüm yolları aranmıştır. Ülke genelinde bir ıslahat programının uygulamaya konması için öncelikle bölgesel meselelerin iyice bilinmesi gereği ortaya çıkmış ve her eyaletin mâlûmat sahibi ileri gelenlerinden biri Müslüman diğeri Hıristiyan iki kişi İstanbul'a çağrılmıştır. Buldukları eyaletin sorunları ve bu sorunların giderilmesi için eyalet temsilcilerinin görüşlerine başvurulmuş ve gerekli gördükleri hususları layihalar halinde hazırlamaları istenmiştir. Halk temsilcileri ile devlet görevlileri arasında yapılan görüşmelerin sonucunda, özellikle verginin ıslahı için emlak ve nüfus tahririnin doğru bir şekilde tekrar yapılması ve ülke genelinde denetimi sağlayacak olan imar meclislerinin kurulması kararları alınmıştır.(Güran, 2000:76)

Alınan karar gereğince tahrirat çalışmalarına başlanmış ve bu defa tahriratın daha düzenli ve usûlüne uygun yapılması için eyaletlerin vali ve defterdarlarına talimat-ı seniyye ve numûneler gönderilmiştir.(Güran, 2000:76; Öztürk, 2000:556) 1840 yılında yapılan sayımlar, muhassıllar nezdinde yapıldığı halde; 1845 yılında yapılan sayımlar için merkezden görevli gönderilmemiş ve bu sayımların ilgili mahalle veya köydeki imam ve muhtarlar tarafından, ziraat müdür vekilleri nezaretinde yapılması kararlaştırılmıştır. Gayr-i müslimlerin bulunduğu mahallerde ise papaz ve kocabaşları görevlendirilmiştir. Tahrir bittiğinde defterlerin sonu bu kişiler tarafından mühürlenmiştir.(Kütükoğlu, 1995:397-398) Tahriri biten yerlerin defterleri, ilgili kişiler tarafından mühürlendikten sonra kaza müdürlerine teslim edilip kaza meclisince kontrol edildikten sonra vali ve defterdarlara gönderilecektir. Defterler buralarda temize çekilmeden ait oldukların kazaların torbalarına konularak Maliye hazinesine gönderilecektir.(Öztürk, 2000:556-557)

Tahrir çalışmaları için Maliye Nezareti bünyesinde Ceride Muhasebesi kalemi teşkil edilmiş ve kazalardan gelen defterler, bu kaleme görevlendirilen memurlar tarafından temize çekilerek iki nüsha halinde tanzim edilmiştir. Nüshalardan biri, ilgili mahallere tekrar geri gönderilmiştir.

Temettuatın önce hangi mahalle veya köye ait olduğu yazıldıktan sonra, mahalle veya köyde oturanlar hane ve sıra numaraları birden başlamak suretiyle sıralanmıştır. Hane numarası kaçınıcı hane olduğunu, sıra numarası ise o hane içinde kaçınıcı âile olduğunu göstermek için yazılmıştır. İlk numaralar genellikle imam ve muhtarlara verilmiştir. Hane ve sıra numaralarının çoğunlukla altına ve bazı kayıtlarda ise üstüne, o kişinin iştiğal ettiği mesleğinin adı da yazılmıştır. Mesleğinin hemen yanına bir önceki yıl verdiği vergi-i mahsûsa miktarı, "sene-i

sâbıkda bir senede vergü olarak vermiş olduğu" açıklaması ile kaydedilmiştir. Sol üst tarafta ise, "*A'şâr rüsûmâtı olarak bir senede vermiş olduğu*" başlığı altında o kişinin bir önceki yıl verdiği öşürlerin adları, miktarları ve toplam tutarları verilmiştir. Eğer, o kişi hasılat elde ettiği koyun, keçi ve kovanları için vergi ödemişse bu vergileri de bu bölümde belirtilmiş ve toplam öşre dahil edilmiştir. Hane veya âile reislerinin isimleri ise bu kayıtların altına gelecek şekilde yazılmıştır. Kişinin ismi yazılırken baba adı, varsa âile adı ve lakabı da belirtilmiştir. Hane reislerinin isimlerinin altına o kişinin sahip olduğu gayri menkullerin türü belirtilerek bunlardan elde ettiği bir senelik kira gelirleri sıralanır. Sahip olunan bina bir başka kişiyle müşterek ise hissesine düşen senelik gelir yazılır. Kiraya verilen tarlaların da niteliği ve dönümü ile beraber bunlardan elde edilen yıllık kira gelirleri sıralanmıştır. Sahip olunan bağ, bahçe ve tarla da defterlere yazılırken dönümleri belirtmiş ve bunlardan elde edilen hasılat belirtilmiştir. Âilelerin sahip olduğu hayvanlar da defterlerde gösterilmiştir. Hayvanlar, kendi aralarında türlerine göre sıralanmış; sayıları ve hasılat elde ediliyorsa yıllık hasılat miktarları kaydedilmiştir. Özellikle yetimlerin sahip oldukları nakit paralara da defterlerde yer verilmiş ve nakdin neması gelir olarak gösterilmiştir. Bütün bu kayıtların altında ise, "*Mecmû'undan bir senede tahminen temettu'ı*" denildikten sonra, hane veya âile reisinin bir yıllık gelirleri kaynakları itibariyle alt alta sıralanmış ve en alta toplam geliri verilmiştir. Bu şekilde tertip edilen Temettuât defterlerinde her mahalle veya köyün kayıtlarının sonunda toplam vergi-i mahsûsa ve toplam temettü miktarı yazılmıştır.

II. Mahmut arazi ve mülk yazımı dışında, doğrudan doğruya nüfus sayımı için 1830'da oluşturulan özel bir meclis ile Osmanlı-Rus Savaşı bitiminde karar almıştır. 1831 yılında yapılan bu ilk nüfus sayımında ilk esas olarak din göz önüne alınmıştır. Halk İslâm ve Reaya diye belli başlı iki gruba ayrılmıştır. (Karal, 1943:7) 1831 sayımına göre Alaşehir Kazasının nüfusu 6.374 Müslüman ve 911 gayr-i nüfusunun müslim olmak üzere toplam 7.285'dir. (Karal, 1943:207;Karpata, 2003:151)Alaşehir XVIII. yüzyıl ortalarında da 7.000-8.000 olduğu (Emecen, 1989: 343) dikkate alınır, bu süre içerisinde nüfus değişikliği yaşanmadığı görülmektedir.

Araştırma yaptığımız 1878 -1908 yılları arasında Alaşehir Kazasının nahiye ve köyleri ile yıllara göre toplam nüfusu şöyledir:

Tablo 4: Alaşehir Kazasının Nahiye ve Köyleri ile Toplam Nüfusu

Yıllar	Müslüman		Gayr-i Müslim						Toplam
			Rum		Musevi		Ermeni		
	E	K	E	K	E	K	E	K	
1878									7.845
1891	14.219	14.104	1.301*	1.284*					30.906
1893	12.414	13.324	1.265	1.275	12	15	7	11	28.323
1894	13.767	12.897	1.277*	1.279*					29.220
1895	14.691	13.374	1.303*	1.369*					30.792
1896	14.730	13.496	1.305*	1.372*					30.947
1897	15.054	13.740	1.341*	1.404*					31539
1899	15.473	14.240	1.399	1.452	12	11	10	7	32.605
1900	16.022	14.816	1.446	1.493	12	11	10	7	33.807
1902	15.553	14.650	1.410	1.459	15	12	10	8	33.116
1903	15.884	14.895	1.416	1.504	15	12	10	8	33.744
1904	16.370	15.343	1.395	1.514	15	12	10	8	34.667
1906	16.444	15.414	1.419	1.561	15	12	10	8	34.883
1908	16.335	15.804	1.601	1.509	-	-	14	4	35.367

* Rum, Ermeni ve Musevi nüfus ayrı ayrı belirtilmemiştir. Büyük çoğunluğu Rum nüfustur.
Kaynak : Aydın Vilayet Salnameleri 1296-1326; Kemal H.Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

1878 -1908 yılları arasında Alaşehir Kazasının merkezinin yıllara göre toplam nüfusu şöyledir:

Tablo 5: Alaşehir Kazası Merkez Nüfusu

Yıllar	Müslüman		Gayr-i Müslim						Toplam
			Rum		Musevi		Ermeni		
	E	K	E	K	E	K	E	K	
1894	4745*	4420*							9.165
1899	3536	3258	1400	1452	12	11	10	7	9623
1900	3650	3392	1444	1491	12	11	10	7	10026
1902	3482	3176	1437	1477	15	12	10	8	9618
1903	3484	3196	1418	1502	15	12	10	8	9645
1904	3447	4146	1422	1523	15	12	10	8	9233
1906	2899	2751	1446	1568	15	12	10	8	8709
1908	3494	3148	1601	1519			14	4	9780

*Rum, Ermeni ve Musevi nüfus ayrı ayrı belirtilmemiştir. Büyük çoğunluğu Müslüman nüfustur.

Kaynak : Aydın Vilayet Salnameleri 1296-1326; Enver Ziya Karal, Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Nüfus Sayımı 1831, Ankara 1943.

*Rum, Ermeni ve Musevi nüfus ayrı ayrı belirtilmemiştir. Büyük çoğunluğu Müslüman nüfustur.
Kaynak : Aydın Vilayet Salmeleri 1296-1326; Kemal H.Karpat. Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul 2003.

Dahiyle Nezareti Sicil-i Nüfus İdaresi Umûmiyesi Müdiriyeti, Memalik-i Osmaniye'nin Hicri 1330 (1912 M) senesi nüfus istatistiğine göre Alaşehir'de 33.467 İslam, 3359 Rum, 17 Ermeni ve 1 Süryani olmak üzere 36.844 toplam nüfus bulunmaktadır. Alaşehir'in merkez nüfusu ise 6642 İslam, 3120 Rum, 17 Ermeni ve 1 Süryani olmak üzere 9.780'dir. (BOA,DH,SNN 44/1) Alaşehir merkezi dışında gayr-i Müslim nüfus bulunmamaktadır.

Alaşehir Kazasında Müslümanların dışında başka din ve milletlere mensup topluluklar da yaşamıştır. Müslüman olmayan bu cemaatler kendi dinî teşkilatlarına sahip olmuşlar ve her türlü dinî-ruhanî faaliyetleri bu teşkilatlarca yürütülmüştür. Bu dinî teşkilatlar, bölgede yaşayan gayr-ı müslim nüfusun yoğunluğuna göre düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti sınırları içinde Türklerden sonra en fazla nüfusa sahip olan millet, Hıristiyan Rumlardır. Ortodoks mezhebine mensup Rumlar, İstanbul, Antakya, Kudüs ve İskenderiye olmak üzere dört patrikliğe ayrılmıştı. Her patriğin ruhanî idaresi altında olan yerlerin başlarında metropolitler bulunmaktaydı. Bunların idaresinde de görevli olduğu yerin alanına, nüfusuna ve önemine göre piskoposlar, papazlar vardı.

Osmanlı Devleti'nde vilâyet veya sancak merkezinde ruhanî lider bulunabildiği gibi bir-kaç kazaya birden hitabeden bir dinî görevli de bulunabiliyordu. Yine din adamlarının makam ve rütbeleri de hizmet verdikleri nüfus sayısına göre; Piskopos, Papaz, Rahip gibi sınıflandırmaya tâbi tutulmuştur. Alaşehir Kazasında genel nüfusun yaklaşık % 10 u kadar olan Rumlar, İstanbul Fener Rum Ortodoks patrikliğine bağlı idiler. Kazanın ruhanî memurları Metropolitlerdi. Alaşehir'de Ermeni ve Musevi nüfus oldukça az ve sadece kaza merkezinde bulunmaktaydı.

Alaşehir Kazası merkezinde 1908 yılı itibariyle 2270 hane, 1 hükümet konağı, 1 İslam Gureba hastanesi, 18 medrese, 36 erkek iptidai mektebi, 1 kız iptidai mektebi, 1 rüşdiye, 2 çırak mektebi, 2 gayri Müslim mektebi, kütüphane, 17 camii, 5 kilise, 4 tekke, 12 han, 1 hamam, 43 un değirmeni ve 542 dükkan bulunmaktaydı.(Aydın, 1316:614)

B. ALAŞEHİR KAZASININ NAHİYE VE KÖYLERİ

Kazalara bağlı nahiyeler, nahiyelere bağlı da köyler bulunmaktaydı. Nahiyeler, kaza kadısının atadığı naib veya naib vekili tarafından kadı adına yönetilirdi. 1871 yılında çıkarılan "Nevahi Nizamnamesi" ile bugünkü anlamda nahije sistemi getirilmiştir. Bu tarihe kadar birkaç köyün toplanmasıyla oluşan nahiyelerin yerine, bu tarihten itibaren en az 500 erkek nüfusa sahip yerlere nahije statüsü verilmiştir. (Düstur 1/1, 1289a:608) Daha sonra 6 Nisan 1876'da İdare-i Nevahi Nizamnamesi Çıkartılmıştır. Bu nizamnameye göre, her nahiyenin bir müdürü ve

olmaktı. (Düster 1/III, 1293:34-35) Yeni nizamnameye göre, Nahiye meclisleri haftada iki gün toplanacaktı. Müdür ve meclisin görevi; vergi toplamak, asayiş sağlamak, köyler arası yol ve köprüleri yaptırmaktı. Bu nizamname çeşitli nedenlerle uygulanamamıştır. Nahiyelere muhtariyet veren bu nizamnameyi Bab-ı Âli uygulamaktan imtina etmiştir. Özellikle Rumeli vilayetlerindeki nahiyelerin nüfus yapıları gayr-i müslimlerin lehine olmasından dolayı Osmanlı Devleti bu nizamnameyi uygulamak istememiştir.(Ortaylı, 985:97-98)

1878-1908 yılları arasında Alaşehir Kazasının sadece İnegöl (bugünkü Sarıgöl) nahiyesi bulunmaktaydı. İnegöl nahiyesinde 1871 ve 1876 nizamnameleri gereğince teşkilatlanmalar görülmüştür. 1883 yılında İnegöl nahiyesi müdürü Osman Efendi, naib vekili Hacı Hafız Bekir Efendi, Tahrirat katibi Hacı Mehmed Efendi, Sandık emini Hasan Efendi, Tahsildar Süleyman Efendi. Aynı yıl nahiye meclisi başkanı müdür Osman Efendi ve azalar Himmet Efendi ve Kolcu Ali Ağa, memur ise Mustafa Efendi idi. (Aydın, 1300:189) İnegöl nahiyesinde gayr-i müslim nüfus bulunmamaktaydı.

İnegöl'ün 1894 yılında belediye olduğu anlaşılmaktadır. İlk belediye başkanı Halil Ağa, belediye katibi Necati Efendi'dir. (Aydın, 1311:258) 1899 yılı itibariyle Alaşehir Kazasına bağlı İnegöl Nahiyesinin köyleri ise şunlardı: Ahmedađa, Afşar, Burgaz, Caber, Cedit, Çanakcı, Çavuşlar, Çöb, Deliler, Doğuşlar, Emcelili, Günay, İsmailağa, Selimiye, Sığırtmaçlı, Tırazlar, Yalınayak, Yukarıkoçaklar, Ziyanođlu.(Aydın, 1316:406)

Osmanlı Devleti'nin en az değişen birimi köylerdi. XIX. yüzyıl köy yönetimi eski devirlerinkinden farklıydı. Çünkü köylerin yapısı da değişimden nasibini almaktaydı. Bu doğrultuda devlet 1864 Vilayet Nizamnamesi ile köy idaresinin organları, görevleri ve organların seçim usulü düzenlenmiş, (Düster, I/I:618-619), 1871 Vilayet Nizamnamesi ile de köyün, muhtarın ve ihtiyar meclisinin statüsünü belirlenmiştir.(Düster, I/I: 638, 647-648) Nizamnamelerin hükümleri doğrultusunda muhtarlık ve ihtiyar meclisleri oluşturulmuştur. İmam ve papazların tabii üye oldukları ihtiyar meclisi; vergi toplamak, köy korucusunu yönetmek, beledi hizmetleri yerine getirmek, çeşme, okul ve mabetlerin tamiratlarını yapmak gibi görevleri yerine getirmekle yükümlüydüler. Bununla beraber köy yönetiminin düzenlenmesindeki amaç ve muhtarlardan beklenen asıl görev, vergi salınması ve toplanması gibi işlemlerin düzgün yürütülmesi, haksızlık ve usulsüzlüklerin olmamasıydı.(Ortaylı, 1985:104-105)

1899 yılı itibari ile Alaşehir Kazası merkezine bağlı 50 adet köy bulunmaktadır. Bunlar: Akkeçili, Alandı, Alemşahlı, Avranlı, Azıtepe, Badınca, Bahadır, Beđlikli, Bektaşlar, Berhan, Cedit, Çakal, Çakırcaali, Çarıkbozdağ, Çarıkkaralar, Çeşneli, Dadağlı, Dağhacıyusuf, Dađarlar, Damadlı, Davdalı, Derbend, Delemenler, Dindarlı, Dođanlar, Elmalı, Evrenli, Gireli, Göbekli, Hacıosmanağa, Horzum, İlgin, İlhan, Karacaali, Karasığıralıcı, Karsılı, Katırlı, Kavaklıdere, 98

Kızılcukur, Kozluca, Köseali, Menmak, Musaağa, Piyadeli, Sobran, Subaşı, Süleymanağa, Şahyar, Tahtacı ve Yağmurlar idi.(Aydın, 1316:405-406)

Hicri 1308 (1891) tarihli Aydın Vilayet Salnamesinde Alaşehir Kazasının 75 köyü olduğu kayıtlıdır. (Aydın,1368:583) Feridun Emecen ise "1904'de sadece İnegöl (bugünkü Sarıgöl) nahiyesinin bağlı bulunduğu Alaşehir'de yetmiş altı köy vardı" diyor. (Emecen, 1989:343)

C. VAKIFLAR

Vakıf müessesesi, VIII.yüzyıl ortalarından XIX.yüzyıl sonlarına kadar olan dönemde, İslam ülkelerinin sosyal ve iktisadî hayatında önemli bir rol oynayan dinî ve sosyal bir kurumdur.(Yediyıldız, 1993:153) Osmanlı Devleti zamanında devletin yapmakla yükümlü olduğu birçok kamu hizmeti, vakıf yoluyla yerine getirilmiştir. Tanzimat'a kadar Osmanlı Devletinde, ilköğretim müesseseleri olan sıbyan mektepleri, ortaöğretim ve yüksek öğretim müesseseleri olan medreseler ve darü'l-fünunlar, tamamen vakıf yoluyla kurulmuş ve hizmet vermişlerdir.(Öztürk,1995:24-44) Sağlık hizmetleri ile sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin yerine getirilmesinde de vakfın önemli bir yeri vardı. Bilahare Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla eğitim, belediyelerin kurulmasıyla da sosyal hizmetler, vakıflardan ayrılmıştır. Bu şekliyle vakıf, hayır işleriyle sınırlı kalmıştır.

Dağınık vaziyette olan vakıf yönetiminin tek elde toplanması, vakıf sektöründe baş gösteren yolsuzlukların önüne geçilmesi, devlet çatısının batı tarzında merkezî bir anlayışla yeniden düzenlenmesi ve vakıf potansiyelinden devletin diğer sektörlerinde yararlanma amaçları doğrultusunda 1826 yılında Evkaf Nezareti kurulmuş ve Evkaf Nazırı olarak da Nişancı Yusuf Efendi tayin edilmiştir.(BOA, HAT:290/17362) Vilayet ve sancaklara bölgedeki vakıf eserlerin korunması, idaresi, gelirlerinin toplanıp uygun şekilde harcanması ve kontrolü için 1837 yılında "Evkaf Müdürlükleri" kurulmuştur.(Yediyıldız, 1993:153) Osmanlı Devleti'nde Evkaf Nezaretinin taşra kuruluşları tarihi seyir içerisinde; "Evkaf Müfettişliği", "Muaccelat Müdürlüğü", "Evkaf Müdürlüğü", "Evkaf Muhasebeciliği" ve "Evkaf Memurluğu" unvanlarını almıştır.(Öztürk,1995:24-44)

Alaşehir Kazasında 1879 yılından 1908 yılına kadar vakıf idaresinin başında "Evkaf Vekili" bulunmaktaydı. Evkaf Vekili aynı zamanda kaza idare meclisinde tabii üye olarak görev almaktaydı. Alaşehir Kazasında ayrıca 1899 yılında bir başkan ve üç üyeden oluşan bir de "Evkaf Komisyonu" kurulmuştur.(Aydın, 1316: 401) Komisyon Alaşehir'de II. Abdülhamid dönemi sonuna kadar bir başkan ve üç üyeden oluşarak faaliyetlerine devam etmiştir.

D. İKTİSADİ HAYAT

a. Sanayi ve Ticaret

II. Abdülhamid döneminde Alaşehir Kazasında, o günün şartlarında yeterli bir sanayi olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut sanayi de daha ziyade tarıma dayalıdır. Bunda, kazanın tarım bölgesi olmasının rolü büyüktür. Alaşehir Kazasında 1 adet meyan kökü fabrikası, 1 adet maden suyu fabrikası, 1 adet mensûcât fabrikası ve 43 adet un değirmeni bulunmaktaydı. Mensûcât fabrikasında ve hanelerdeki atölyelerde külliyatlı miktarda gömlek, ipekli ve sade bezler imal edilirdi. Bunun yanında Alaşehir'de, Debbag (Deri işletmeciliği), papuşçuluk, kunduracılık, saraç (Koşumcu), demirci, yapıcı, dülgere (yapıların kaba ağaç kısmını yapan), muytab (kıl dokuyan), doğramacılık (Aydın,1313:403) gibi zanaat alanları yaygındı.

Alaşehir ticaretinin en önemli ürünlerinden biri, Sarıkız maden suyudur. Yıllık 300.000 şişe Sarıkız maden suyu ihraç edilmekteydi. Meyankökü¹ fabrikası imalatı olan ürünler, senelik 6.000 kantar mal ile Avrupa'ya nakledilirdi.(Aydın, 1296:118) Alaşehir'de oldukça fazla üretilen arpa, börülce, bakla ve afyon ihraç edilmek üzere İzmir'e sevk olunurdu.(Aydın,1316:405) Külliyatlı miktarda un İzmir'e ve civar kazalara sevk olunmaktaydı. Tezgahlarda ipekli gömlek üretilip civar kazalara ihracatı vukuu bulmaktaydı. Alaşehir'in ithalatı manifatura, kahve, şeker, pirinç gibi şeylerden ibaretti. Cuma günü İnegöl Nahiyesi'nde, Cumartesi günü ise Alaşehir merkezde pazar kurulurdu. Panayır yoktu.(Aydın,1311:259)

b. Tarım ve Hayvancılık

Alaşehir, ılıman, güzel bir iklime ve tarıma elverişli geniş bir araziye sahiptir. Ekilebilir ve ekilemez olarak 647.000 arazi mevcuttur.(Aydın, 1296:118) 1878'de Alaşehir Kazasında 200.000 dönüm kadar arazi ziraat edilir durumdaydı. Ziraat; Arpa, buğday, bakla, ak darı, kum darı, mısır, susam, pamuk, burçak, çavdar, börülce ve afyondan ibaretti. Her sene takriben 600.000 İstanbul kilesi² hububat mahsulü alınırdu.(Aydın, 1300-1301:154) 1908 yılı itibariyle Alaşehir'de 253.000 dönüm arazi ziraat edilmekte olup 50.000 kantar³ çekirdeksiz üzüm üretilmekte ve Aydın vilayeti dahilinde birinci derecede addedilmekteydi.(Aydın, 1326:616)

Bu dönemde memleketin her bölgesinde olduğu gibi yük ve sağma hayvanı olarak kara sığır kullanılmaktaydı. Geniş ve münbit meralarda çok sayıda bulunan koyunlardan her sene külliyetli miktarda yün ve yapağı elde edilirdi. Ayrıca nefis tereyağı da imal edilmekteydi. Gerek nakliyatta ve ziraat işlerinde kullanılmak ve gerekse süt almak üzere bölgede câmûs da beslenir. Etrafı çam ağaçlarla çevrili meşhur Alemşahlı yaylasının 5.000 dönümlük merası, kazanın yaylak vazifesini görmekteydi. Her hafta Cumartesi günü merkez kazada ve Cuma günü İnegöl

¹ Fasülyegillerden tüysü yapraklı, mavimsi, mor çiçekli, hekimlikte ve serinletici içkilerin yapımında kullanılan çok yıllık otsu bir bitki.

² İstanbul kilesi 25 kilogramdır.

³ Kantar 56.41 kilo olan ağırlık ölçüsüdür.

nahiyesinde kurulan pazarda ehemmiyetli miktarda hayvan alımı satımı yapılmaktaydı. İpek kozası üretiminden 11.000 kûsur kuruş varidat-ı öşriye alınmaktaydı. (Aydın, 1326:616) İpek kozası istihsali seneden seneye terk edilmiştir. Alaşehir'de hayvancılık, tarım kadar yaygın değildi.

c. Meslek Kuruluşları ve Bankalar

Ticaret ve ziraat dallarında büyük imkanlara ve zengin kaynaklara sahip olan Alaşehir'de I. Meşrutiyetten sonra bu alanlarda meslek kuruluşları da oluşturulmuştur. İlk meslek kuruluşu olan "*Ticaret ve Ziraat Odası*"nın faaliyetlerine 1899 yılında başladığını görüyoruz. Başkanlığını Hacı Mustafa Efendi'nin yaptığı Alaşehir Ticaret ve Ziraat Odası, kazanın ileri gelen tüccarlarından 2 Müslüman, 2 gayr-i müslim üye ve bir katip üyeden oluşmaktaydı.(Aydın, 1316:401-Aydın, 1326:610) Ayrıca kazada 1903 yılından itibaren kurulup faaliyetlerini sürdüren bir başkan ve dört üyeden oluşan Ticaret ve Ziraat Komisyonu da bulunmaktaydı.(Aydın, 1323:308)

Alaşehir Kazasında ilk ve tek bankanın Ziraat Bankası olarak 1891 yılında kurulduğunu görüyoruz.(Aydın, 1308:140) II. Abdülhamit dönemi boyunca faaliyetlerini devam ettiren bankanın bir başkan, dört üye ve bir de muhasebe katibinden oluşan banka meclisi bulunmaktaydı.(Aydın, 1323:300) 1908 yılı itibari ile Alaşehir'deki Ziraat Bankasının sermayesi 25.200 Kuruştur.(Aydın, 1326:610)

d. Düyûn-ı Umûmiye İdaresi

Savaşlar, bütçe açığı ve ülkedeki ekonomik baskı, Osmanlı Devleti'ni kaçınılmaz olarak dış borçlanmaya götürmüştür. İlk borçlanma, 1854 yılında Kırım Savaşı (1853-1856) harcamalarını karşılamak üzere, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin yardımı ile Londra ve Paris borsalarında 3,3 milyon tutarında tahvil satılarak yapıldı.(Yeniay, 1964:19-20) Bu borçlanma giderek çoğaldı ve her alınan borcu bir yenisi izledi. Borçların faizini ödemek için yeniden borç alma durumuna düşen Osmanlı Devleti, giderek Avrupa'nın büyük devletlerinin mali kontrolüne girdi.

Dış borçlanma, çeşitli ülkelerle ve değişik paralarla yapıldığından, ödenmesi hususunda önemli sorunlar yaşanıyordu. Bu sorunların çözümü ve Avrupa Devletlerinin ekonomik baskısı ile 20 Kasım 1881 tarihli "*Muharrem Kararnamesi*" yayınlanarak, Osmanlı borçlarının ödenmesi için Maliye Nezareti dışında müstakil bir "*Düyûn-u Umumiye İdaresi*" kurulmuş,(Sayar, 1977:250-251) devletin gelir kaynaklarının yönetimi ve toplanması, yabancılardan oluşan bu kuruma bırakılmıştı. Adı geçen kurum, yedi kişilik bir konsey tarafından yönetilecekti. Konseyde bir İngiliz delegesi İngiltere, Hollanda ve Belçika alacaklılarını; bir Fransız, bir Alman, bir İtalyan ve bir Avusturya-Macaristan

delegesi mensup oldukları ülke alacaklılarını; bir temsilci de Galata bankerlerini temsil edecek, ayrıca bir de Osmanlı temsilcisi bulunacaktı.(Karal, 1983b:427)

Ülkenin gelir kaynaklarına ve vergilerin tahsil hakkına Dûyûn-u Umumiye İdaresi'nce el konulmuştu. Tahsilât işlerini gerçekleştirebilmek için her yerde şube açılarak teşkilatlandırılmıştır. Düyun-u Umumiye İdaresi, Alaşehir Kazasında 1886 yılında kurulmuş ve incelediğimiz dönem sonuna kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.(Aydın,1303:120-Aydın,1326:120) Kazada Düyûn-ı Umûmiye İdaresi'nin bir memuru, bir Aşâr katibi, bir de idare katibi bulunmaktadır.

SONUÇ

Alaşehir, Osmanlı hakimiyetine girince idarî bakımdan Aydın sancağına bağlı bir kaza haline getirilmişti. Tanzimat dönemi idarî yenileşmeleri çerçevesinde 1864 Nizamnamesi düzenlemeleri ile 1867'de Aydın Vilayeti Aydın, İzmir, Saruhan, Denizli ve Muğla sancaklarından oluşmuştur. Alaşehir Kazası, ulaşım kolaylığı sebebiyle 1867'de Saruhan (Manisa) sancağına bağlanmıştır. Alaşehir Kazasının bu idarî statüsü Osmanlı İmparatorluğu dağılıncaya kadar devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 1864 Vilâyet Nizamnamesinden itibaren kazanın mülkî amiri kaymakam olmuştur. Aynı nizamnamede birkaç köyün birleşmesinden nahiyeler teşkil edilmiş, buraların idaresi nahiyeye müdürlerine verilmiştir. Nahiyeye müdürünün başkanlığında oluşturulan mecliste alınan kararların kaza kaymakamının onayından sonra yürürlüğe girmesi esası getirilmiştir. Kaymakamlar, Dahiliye Nezaretine bağlı olup, atanma ve diğer özlük işleri Dahiliye Nezareti tarafından yapılmıştır. Kaymakamın başkanlık yaptığı Kaza İdare Meclisi, en önemli danışma, karar, icra ve denetleme organı olarak görev yapmıştır. 1878 yılından itibaren kaza meclisi idaresinde metropolit veya vekilinin tabii üye olarak bulunması ve ayrıca iki gayr-i müslim üyenin seçilerek bu meclise girmesi, farklı ırk ve dinden insanlara gösterdiği saygının bir ifadesi olarak Osmanlı yerel yönetim anlayışında devam ettiğinin göstergesi olmuştur.

Osmanlı vilayet teşkilatını yeniden düzenleyen 1871 tarihli İdare-i Umûmiye-i Vilâyet Nizamnamesi'nin bir faslı, bütünüyle şehir ve kasabalardaki Belediye Daire Meclislerine ayrılmıştı. Bu düzenleme ile belediye örgütü, vilayet yönetimi içinde ayrı bir yer teşkil ediyordu. Nizamnamenin 111. maddesine göre vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her şehirde bir belediye meclisi oluşturulacaktı. Aynı şekilde 5 Ekim 1877'de yürürlüğe giren Vilayetler Belediye Kanunu da her şehir ve kasabada bir belediye meclisi kurulacağını belirtiyordu. Bu doğrultuda I. Meşrutiyet başlarında İstanbul dışındaki vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerde belediye teşkilatlarının yaygınlaştığı görülmüştür. Bu belediyelerden biri de Osmanlı kaza belediyelerine örneklik teşkil edilebilecek nitelikte uygulamalar gösteren Alaşehir Belediyesidir.

Alaşehir Belediye Meclisi, başkan ve seçilen beş üyeden oluşuyordu. Belediye meclisi, haftada iki gün üyelerinin üçte birinin hazır bulunmasıyla toplanırdı. Üyeler arasında Müslüman olmayanlar da vardı. Üyeler iki yılda bir seçimle değişirlerdi. Ayrıca kaza belediye meclisinde bir katip, bir sandık emini, bir tabip ve bir de komiser bulunmaktaydı. Bütün üyelerin atamaları 113.maddeye göre hükümetçe onaylanmaktaydı. Üye seçilebilmek için gerekli şartlar, 1867 Talimatına göre daha ayrıntılı olarak belirlenmişti. Cinayet suçundan mahkum olmamak, medenî haklara sahip olmak, zabıtan ve memurlardan olmamak aranan şartlardı. Yaş haddi 25 olarak belirlenmişti. Mütעהahhitlik yapanların üye olmaları ise yasaklanmıştı. 1908 yılının sonuna kadar kaza, belediye meclisi statüsünü aynen korumuştur.

Tanzimat dönemi yenileşmelerinden biri de hukuk alanında olmuştur. Kazalarda Şer'iyeye mahkemeleri yerine Nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Nizamiye mahkemeleri üç kısma ayrılmıştır. Bunlar; Bidayet Mahkemeleri, İstinaf Mahkemeleri ve Temyiz Mahkemeleri idi. Yine Tanzimat'tan sonra ticarî uyuşmazlıklara bakan Ticaret mahkemeleri kurulmuştu. Dönem içerisinde Alaşehir Kazasında bu mahkemelerin faaliyet gösterdiklerine belgelerden tanık oluyoruz. Ancak unutmamak gerekir ki bu mahkemelere yine naibler başkanlık etmiştir.

II.Abdülhamid döneminde Alaşehir Kazasında önemli komisyonlar görev yapmıştır. Bunlar muhacirin komisyonu, maarif komisyonu, nafia komisyonu, evkaf komisyonu, ticaret ve ziraat komisyonu, tahrir-i emlak komisyonu, menafi vekilleri sandığı, tedarik-i vesait-i nakliye-i komisyonu, tahsilat Komisyonu gibi komisyonlardır. Ayrıca Alaşehir'de Düyûn-ı Umûmiye İdaresi, Reji İdaresi, Nüfus İdaresi, Rusûmat İdaresi, Telgraf ve Posta İdaresi, Aşar İdaresi, Mal kalemi gibi resmî daireler bulunmaktaydı.

1831 sayımına göre Alaşehir Kazasının nüfusu 6.374 Müslüman ve 911 gayr-i müslim olmak üzere toplam 7.285 iken 1908 yılında 35.367'ye ulaşmıştır. Alaşehir Kazasında genel nüfusun yaklaşık % 10 u kadar olan Rumlar, İstanbul Fener Rum Ortodoks patrikliğine bağlıydılar. Kazanın ruhanî memurları Metropolitlerdir. Alaşehir'de Ermeni ve Musevî nüfus oldukça azdı. Alaşehir merkezi dışında gayr-i Müslim nüfus bulunmamaktaydı.

Eğitim alanında ülke genelindeki yenileşmelerin sonucu olarak biraz geç de olsa Alaşehir Kazasında da okullar açılmıştı. Osmanlı klasik dönem eğitim kurumları ile Batı tarzı yeni açılan okulların aynı anda eğitim verdiklerini burada da görüyoruz. II.Abdülhamid dönemi sonu itibarıyla Alaşehir Kazasında 18 medrese, 36 iptidaî erkek mektebi, 1 iptidaî kız mektebi, 2 çırak mektebi ve bir de rüşdiye mektebi bulunmaktaydı. Ayrıca Rumlara ait 1 iptidaî erkek mektebi, 1 rüşdiye

mektebi ve bir de 1 iptidaî ve rüşdiye kız mektebi eğitim vermekteydi. Bu dönemde Alaşehir'de henüz idadî bulunmuyordu.

Alaşehir Kazasında, o günün şartlarında yeterli bir sanayi olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevcut sanayi de daha ziyade tarıma dayalıydı. Bunda kazanın tarım bölgesi olmasının rolü büyüktür. Her sene takriben 600.000 İstanbul kilesi hububat mahsulü alınırđı. Alaşehir ticaretinin en önemli ürünlerinden biri çekirdeksiz üzüm diğeri de Sarıkız maden suyudur. 1908 yılında Alaşehir'de 253.000 dönüm arazi ziraat edilmekte olup 50.000 kantar çekirdeksiz üzüm üretilmekteydi. Ayrıca yıllık 300.000 şişe Sarıkız maden suyu ihraç edilmekteydi. Alaşehir'de hayvancılık tarım kadar yaygın değildir.

Ticaret ve ziraat dallarında büyük imkanlara ve zengin kaynaklara sahip olan Alaşehir'de I. Meşrutiyetten sonra bu alanlarda meslek kuruluşları da oluşturulmuştur. İlk meslek kuruluşu olan "*Ticaret ve Ziraat Odası*"nın faaliyetlerine 1899 yılında başladığını görüyoruz. Başkanlığını Hacı Mustafa Efendi'nin yaptığı Alaşehir Ticaret ve Ziraat Odası, kazanın ileri gelen tüccarlarından 2 Müslüman, 2 gayr-i müslim üye ve bir katip üyeden oluşmaktaydı. Ayrıca kazada 1903 yılından itibaren kurulup faaliyetlerini sürdüren bir başkan ve dört üyeden oluşan Ticaret ve Ziraat Komisyonu da bulunmaktaydı. Alaşehir Kazasında ilk ve tek bankanın Ziraat Bankası olarak 1891 yılında kurulduğunu görüyoruz.

KAYNAKLAR

- Akbayar, Nuri (1985), "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul, s.1238-1246.
- Akgündüz, Ahmet (1988), **Şeri'yye Sicilleri**, C.I, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akyıldız, Ali (2003), "Maârif-i Umûmiye Nezareti", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.27, Ankara, s.273-274.
- Akyüz, Yahya (1994), **Türk Eğitim Tarihi**, 5.baskı, İstanbul.
- Aşıkpaşazâde (1932), **Tevarih-i Al-i Osman**, (Ali Bey Neşri), İstanbul.
- Atalay Cemali - Karakuyu Mehmet, (2001), **Medeniyetler Beşiği Alaşehir**, İzmir.
- Aydın Vilayet Salnameleri, 1296-1326.
- Baykara, Tuncer (1998), **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, I. Anadolu'nun Taksimatı**, Ankara.
- Besim Darkot, "Alaşehir" İslam Ansiklopedisi, M.E.B Yayınları, İstanbul 1965, Cilt:I s:292
- BOA, Aynıyat Defteri (AD).
- BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT).
- BOA, İrade Dahiliye, Mektûbî Kalemi (DH:MKT).
- BOA, İrade, Dahiliye, (İ.DH).
- BOA, İrade, Dahiyile (İ.DH).
- BOA, İrade, Hariciye (İ.HR).
- BOA, İrade, Meclis-i Mahsus (İ.MM).
- BOA, İrade-i Meclis-i Vala (İ.MVL).
- BOA, İradeler, Askeri (İ.AS).
- BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat (YA-Hus).
- BOA, Dahiyile Nezareti Sicil-i Nüfus İdaresi Umumiyesi Müdüriyeti (DH,SNN).
- Cin, Halil- Akgündüz, Ahmed (1995), **Türk Hukuk Tarihi**, C.I, 3.baskı, İstanbul.
- Çadırcı, Musa (1997), **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, TTK Yayını, Ankara.
- Çakır, Coşkun (2001), **Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi**, İstanbul.
- Dahiyle Nezareti Sicil-i Nüfus İdaresi Umumiyesi Müdüriyeti, (1336), **Memalik-i Osmaniye'nin 1330 Senesi Nüfus İstatistiği**, Dersaadet,
- Düstur, (1289a), I.Tertib, C.I, Matba-i Amire, İstanbul.
- Düstur, (1289b), I.Tertib, C.II, Matba-i Amire, İstanbul.
- Düstur, (1293), I.Tertib, C.III, Matba-i Amire, İstanbul.
- Emecen, Feridun (1989) "Alaşehir" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.II, İstanbul, s.342-343.
- Emecen, Feridun (2006), **Tarih İçinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları, Manisa
- Ergin Osman Nuri (1339-1341), **Muhtasar Mecelle-i Umur-u Belediye**, ikinci tab'ı, Bahriye Matbası, İstanbul.
- Ergin, Osman (1977), **Türkiye Maarif Tarihi**, C.I-II, İstanbul.
- Ergin, Osman Nuri (1922), **Mecelle-i Umûr-i Belediye**, C.I, İstanbul.

- Halaçoğlu, Yusuf (1995), **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, 2.baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Güran, Tevfik (2000), "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", **Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik**, Ankara, s. 74-94.
- Güran, Tevfik (1984), "Ondokuzuncu Yüzyıl Ortalarında Ödemiş Kasabasının Sosyo-Ekonomik Özellikleri", İFM, **Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'a Armağan**, XLI/1-4, İstanbul, s.301-319.
- Karal, Enver Ziya (1983a), **Osmanlı Tarihi**, C.VII, 3.baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Karal, Enver Ziya (1983b), **Osmanlı Tarihi**, C.VIII, 3.baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Karal, Enver Ziya (1943), **Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Nüfus Sayımı 1831**, Ankara.
- Karpat, Kemal H. (2003), **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kitab-ı Mukaddes (1985), Vahiy Bölümü, 3.bab/7-13., İstanbul.
- Köprülü, M.Fuad (1981), **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1995), "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", **Belleten**, LIX/225, Ankara, s.395-412.
- Mardin, Ebû'l-ula (1993), "Kadı", **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.VI, Yayını, İstanbul, s.42-46.
- Ortaylı, İlber (1985), **Tanzimatdan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, Hil Yayın, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2001), "**Osmanlı Devleti'nde Kadı**", TDV İslam Ansiklopedisi, C.24, İstanbul.
- Özkaya, Yücel (2002), "Kaymakamlık", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.25, Ankara, s.84-85.
- Öztuna, Yılmaz (1996), **Devletler ve Hanedanlar**, C.II, Genişletilmiş İkinci Baskı, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Nazif (1995), **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Ankara.
- Öztürk, Said (2000), "Temettuat Tahrirleri", **Akademik Araştırmalar Dergisi Osmanlı Özel Sayısı**, Yıl:2, sayı: 4-5 İstanbul, s. 537-591.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları,
- Sayar, Nihat S. (1977), **Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları**, İstanbul.
- Shaw, Stanford - Shaw, Ezel Kural (1983), **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C.II, İstanbul.
- Südi, Süleyman (1307), **Defter-i Muktesid**, C.I, İstanbul.
- Şener, Abdüllatif (1990), **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İstanbul.
- Turan, Osman (1971), **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.

- Turan, Osman (1971), **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- Unat, Faik Raşit (1964), **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Ankara.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı (1982), **Osmanlı Tarihi**, C.1, 4.baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı (1988), **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 4.baskı, TTK Yayınları, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali (1997), **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Isparta.
- Vefik, Abdurrahman (1330), **Tekâlif Kavâidi**, c. II, İstanbul.
- Yediyıldız, Bahaeddin (1993), "Vakıf", **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.13, İstanbul, s.153-172.
- Yeniay, İsmail Hakkı (1964), **Yeni Osmanlı Borçları Tarihi**, İstanbul.
- Yınanç Mükrimin Halil, (1989)"Alaşehir" **MEB İslam Ansiklopedisi**, C.II, İstanbul, s.290-293.

KISALTMALAR

- AD : Ayniyat Defteri.
- BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- DH,SNN : BOA, Dahiyale Nezareti Sicil-i Nüfus İdaresi Umumiyesi Müdiriyesi.
- DH:MKT : İrade Dahiliye, Mektûbî Kalemi.
- HAT : Hatt-ı Hümayun
- İ.AS : İradeler, Askeri.
- İ.DH : İrade, Dahiliye.
- İ.HR : İrade, Hariciye
- İ.MM : İrade, Meclis-i Mahsus.
- İ.MVL : İrade-i Meclis-i Vala.
- MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
- TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
- YA-HUS : Yıldız Sadaret Hususi Maruzat.

